

A szerelmi költészet hajója Horatiusnál (Ódák I. 14)

N. K. Zumwalt

*Uj hullám vet a mély vízre megint, hajóm?
Ó jaj, mit teszel ott? Térj kikötőbe, térj
gyorsan! Nem veszed észre?
Már nincs oldaladon lapát,*

*dúló téli vihar tépte meg árbocod,
és nyögnek rudaid, nincs köteled se több,
ellankadt a gerinced
harcát vívni a túlerős*

*tengerrel! Sehol egy vászon, amely kitart,
nincs isten, kihez esdj, míg a vihar dobál,
ámbar pontusi fenyyves,
nagyhírű ivadékaként*

*büszkélkedsz. Mit a nagy név, mit a származás?
Nem bízik faragott, tarka tatodban a
rettent szívű hajós már.
Szél prédája ne légy, vigyázz!*

*Még nemrég unalom s aggodalom ki most
lettél vágyakozás s nem kicsi gond nekem;
fénylő Cyclasokon túl
hömpölygő vizeken ne járj!*

(Horatius, Ódák I. 14. Bede Anna fordítása)

A Horatius I. 14-es ódájára vonatkozó, régóta érvényesnek tekintett értelmezést, mely szerint a versbeli hajó az államot jelképezi, az utóbbi években megkérdőjelezték O. Seel és W. S. Anderson tanulmányai.¹ Seel szerint a vers a költő beállítottságának megváltozásáról tanúskodik: a hajó magának a férfinak a metaforája, aki a szükséges erények és viselkedési elvek gyakorlása révén elérheti a lelki egyensúly biztonságos kikötőjét.² Anderson áttekinti az antikvitás olyan irodalmi konvencióit, amelyekben a hajó szimbólumként jelenik meg: mint az állam, az élet, a költészet vagy a szerelem hajója. Úgy látja, hogy az első három típus használatát meghatározó szabályok szerint a beszélőnek a hajó fedélzetén kell lennie, azaz a polgárnak rajta kell lennie az állam hajóján, a férfinak az élet hajóján, a költőnek pedig saját költészetének hajóján.³ Egyedül a szerelem hajója esetében lehetséges az, hogy a beszélő elkülönüljön a hajótól, amely ilyenkor a beszélő kedvesét jelképezi. Mármost, miután Horatius az *O navis*-ban nincs a hajón, és miután a költeményben olyan erotikus elemeket találunk, amelyekre az értelmezők régóta felfigyeltek ugyan, de még nem magyarázták meg ezeket kielégítő módon, Anderson arra a következtetésre jut, hogy a *navis* a szerelem hajója, és ennek fényében értelmezi a verset.

A következőkben bizonyítékokat szeretnék felhozni a költemény egy bizonyos olvasata mellett, amely elsődlegesen azon alapul, amit a „szerelmi líra hajója”-allegóriának fogok nevezni. Amellett fogok érvelni, hogy a hajó nem egyetlen szerelmi költeményt szimbolizál, hanem Horatius mint szerelmi avagy „könnyed” lírikus egész költői tehetőségét. Anderson jellemző módon elveti azt a lehetőséget, hogy a *navis* a költészet szimbóluma lenne: „Komolyan eljátszottam azzal a feltevessel, hogy Horatius itt esetleg a költészet-hajóra utalhat, és újra csak arra a következtetésre jutottam, hogy a hagyomány nem tesz lehetővé ilyesfajta értelmezést. Az *Ódák* I. könyvének következő költeménye, a 15-ös, elgondolkodtató szempontokat vet fel, melyek közül az egyik legfontosabb a vers alaphangjára vonatkozik. Amikor Paris Trója felé hajózik Helenével, Nereus kiemelik a tengerből, és megjövendöli neki tettének végzetes következményeit, s eközben újra meg újra az *Iliaszban* elmesélt hőstettekre hivatkozik. Ennélfogva azt fontolgattam, hogy vajon az I. 14-es ódában nem arról a kissé bánatos bejelentésről van-e szó az egyébként könnyed témákat megéneklő költő részéről, hogy elvesztette az uralmát bizonyos dolgok fölött, és hogy a könyv következő versében a fennkölt líra nyílt tengerére hajózott. Logikailag épp az teszi lehetetlenné a feltevést, ami az összes többi értelmezési lehetőséget is aláássa: az az egyszerű tény, hogy Horatius elkülöníti önmagát hajójától, míg költő és hajó hagyományosan összetartoznak, éppúgy, mint a férfi és a saját élete, vagy az állam és az annak sorsáért aggódó polgár.”⁴

Anderson ellenvetésére később próbálok majd meg választ adni e tanulmány során. Annyiban mindenesetre egyetértek vele, hogy Horatius erotikus kifejezésekkel jellemzi a hajóhoz fűződő viszonyát.

Az I. 14-es ódában megszólított hajót Horatius nőként jeleníti meg. A hajó nemcsak egyszerűen különbözik Horatiustól, hanem önálló jelleme, öntudata, akarata is van. Amikor Horatius leírást ad a hajó fizikai állapotáról, és információt nyújt származásával kapcsolatban, a hangsúly mindvégig azon van, hogy a költő igencsak helyteleníti a hajó-nő döntését, melynek alapján az tengerre szállt és még most is folytatni akarja jelenlegi útját. E rosszállásból drámai helyzetet teremt, melynek középpontjában a makacs és esztelen nővel perlekedő és vitakozó férfi áll.⁵ De nézzük meg közelebbről a költeményt!

A vers a hajóhoz intézett felkiáltással indul:

*O navis, referent in mare te novi
fluctus!*

Új hullámok ragadják el a hajót, vissza a tengerre. A felkiáltás rögtön megadja az irodalmi közeget: amint Anderson utalt rá, a „költészet hajója” metaforában a tenger a fennkölt költészetet jelenti.⁶ A *referent in mare* fordulattal Horatius érzékelteti, hogy költészetének hajója már korábban is vállalkozott ilyesfajta utazásra.⁷ Ha megnézzük az *Ódák* I. könyvének ezt megelőző költeményeit, azt látjuk,

hogy a Horatius által sugallt állítás nem nélkülöz minden alapot. Jóllehet a költő kinyilvánította, hogy képességei nem jogosítják fel a komolyabb költészet művelésére,⁸ mégis legalább két versében (I. 2, I. 12) fennköltebb témákkal is próbálkozott, így, hogy csak a legegységesebb példát említsük, Caesarnak a politikai életben játszott szerepével. Ezúttal azonban egy ilyen kaland kilátásai nyugtalanító fényben tűnnek fel. Lehet, hogy a hajó eleve önhibáján kívül került a nyílt tengerre, de most minden erejét megfeszítve azon kell lennie, hogy visszajusson a kikötőbe. Horatius nyomatékosan felszólítja:

*o quid agis? Fortiter occupa
portum.*

(Ó jaj, mit teszel? Bátran térj kikötőbe!)

A bátorság javarészt nem lenne más, mint óvatosság. A költői hajóút metaforáján belül a *portus*, azaz a kikötő egyszerűen jelenti a biztonságot (különösen, ha a költő tehetsége szerény) és a költői utazás végét.⁹ Amint a hajó eléri a kikötőt, persze ismét tengerre szállhat majd, és vállalkozhat egy új, jobban előkészített utazásra, olyanra, amely a part közelében zajlik.

A hajó nyilvánvalóan adós marad a válasszal. Horatius ekkor felhívja a figyelmét nyomorúságos állapotára:

*nonne vides ut
nudum remigio latus,*

*et malus celeri saucius Africo
antemnaeque gemant, ac sine funibus
vix durare carinae
possint imperiosius*

*aequor? Non tibi sunt integra lintea,
non di quos iterum pressa voces malo.*

(Ugye látod, hogy már nincs az oldaladon evező, és a sebes délnyugati szélről nyög megrongálódott árbocod és a vitorlarúdjaid, és kötelek híján a gerinced aligha képes dacolni az egyre viharosabb tengerrel? Nincsenek már ép vásznaid, sem istenek, akiket megszólíthatsz, ha újra megszorulsz a bajban.)

A hajót már megrongálta a kegyetlen szél és a víz; evezői elvesztek, az árboc és a rudak nyögnek, a hajótestről hiányoznak a kötelek, a vitorla elszakadt, a hajót védő isten-szobrocskák eltűntek. Jóllehet még mindig folytatja útját kifelé a nyílt tengerre, a hajó már olyannyira megrongálódott, hogy alkalmatlanná vált a költői utazásra. Azzal, hogy a *nonne* (nemde, ugye) kérdőszóval vezeti be a kérdést, Horatius azt mondja: a hajó már nem tehet mást, mint hogy belátja, milyen elkeserítő helyzetben van – hiányzó képességeinek felsorolása csupán a nyilvánvaló tények megállapítása.

A hajó láthatólag azon téves benyomás hatása alatt áll, hogy ősi, előkelő származása révén képes lesz kiállni e poétikai utazás megpróbáltatásait:

*quamvis Pontica pinus,
silvae filia nobilis,*

*iactes et genus et nomen inutile,
nil pictis timidus navita puppibus
fidit. tu nisi ventis
debes ludibrium, cave.*

(hiába, hogy pontusi fenyő, nagyhírű erdő lánya vagy, hasztalan dicsek-szel származásoddal is, neveddel is; kifestett deszkáidban nem bízik a rettegő hajós. Csak vigyázz, nehogy a szelek játékszere legyen belőled!)

A hajó pontusi fenyőből készült, és *silvae filia nobilis* (nagyhírű erdő lánya), ám származása és neve pillanatnyilag nem segít rajta. Azaz, bár a költészet hajója a legkiválóbb anyagból készült, és származása kifogástalan, mégsem tengerre való hajó. Nem olyan, mint Catullus *Phaselusa* (C. 4.), amely ugyancsak pontusi fenyőből készült, és nagyon is tengerre termett (6–9., 17., 23. sorok). Minthogy Horatius még nem árulta el, hogy a költészet hajója valójában a szerelmi költészet szimbóluma (ez csak a költemény utolsó négy sorából derül ki egyértelműen), megelőlegezem, hogy Horatius véleményem szerint itt azt akarja mondani: az erotikus költészet egész hagyománya és az ő egyéni hozzájárulása ehhez az irodalmi műfajhoz igen nevezetes – legalább annyira nevezetes, mint az a hagyomány, amely tengerre termett, azaz az epikus költészet nyílt vizein is hajózni képes hajókat hozott létre. Mégis, Horatius hajója, megfélekezve saját korlátairól, számára járhatatlan költői közegbe evezett. Eközben a „rettent szívű” hajós „nem bízik már” a hajó festett deszkáiban, vagy festésében, ha a *puppibus* metonímiaként értjük; ha a hajó-nő azonosításra gondolunk, a *pictis... puppibus* kifejezés egy kifestett nő képét idézi. A hajó-nő, akár hiúságból, akár józan ész híján, vagy mindkettő miatt, nem látja be, hogy a festés nem pótolhatja az evezőket, a szilárd szerkezetet és az ép vitorlákat. A „költészet hajója” metaforán belül ez azt jelenti, hogy a túldíszítettség nem helyettesítheti a megfelelő költői szerkesztésmódot. A jelenlegi helyzetben a hajó csak arra képes, hogy a szél játékszereként hanyódjon a tengeren, és nevetségessé tegye magát.

*nuper sollicitum quae mihi taedium,
nunc desiderium curaque non levis,
interfusa nitentis
vites aequora Cycladas.*

(Kérlek téged, aki nemrég még gyötrelmem és unalom [tárgya voltál] nekem, most viszont vágyam és nem kis gondom, kerülj a csillogó Küklaszok között hullámozó tengert!)

Amint fentebb már utaltam rá, Horatius e sorokban fedi fel, hogy a műfaj, amelyről mindeddig beszélt, a szerelmi líra. Úgy beszél itt, mint a szerelmes, aki összeveszett a kedvesével, és most megpróbálja kiengesztelni. A *taedium* (unalom) és a *desiderium* (vágy) szavak erotikus felhangjaira még azok is felfigyeltek, akik egyébként a költemény állam-hajó allegóriaként való értelmezése mellett érvelnek.¹⁰ A *cura* (gond) és a *nitentis* (*nitens*: ‘fénylő, csillogó’, átvitt értelemben ‘szép, csinos’) szavak ugyancsak erotikus asszociációkat keltenek.¹¹ Anderson rámutatott, hogy a Küklaszok szinte minden esetben Venusszal összefüggésben jelennek meg Horatiusnál, és értelmezése szerint az *interfusa nitentis/... aequora Cycladas* a Küklaszok közötti tengert jelenti, amely Venus hatalma alá tartozik. Nos, véleményem szerint a Küklaszok a szerelmi líra témáinak szimbólumai, a szigeteket körülvevő tenger pedig a költészet fennköltebb, s éppen ezért veszélyesebb tárgyaira utal. Vagyis, a *navis* biztonságban hajózik, amíg megmarad a szigetek körüli sekélyesben, de ha kihajózik a nyílt tengerre, veszélyes vizeken találja magát. A *nuper sollicitum quae mihi taedium* („nemrég

RECUSATIO

Phoebus, mikor dült városokat, csatát
akart a lantom zengeni, rám rivallt,
nehogy kicsiny sajkám a tyrrhén
árra bocsássam. [...]

Horatius, *Ódák* IV. 15 1-4.

Bede Anna fordítása

Úgy tűnt fekszem a lágy Helicon csupa-árny hűvösében,
hol fut a Bellerophon ménje-nyitotta kis ér,
és a királyaid, Albám, sok-sok nagyszerű tettük
– mekkora mű! – idegem már kidalolni feszült;
ajkam már közelíte a forrás sűrű vizéhez,
melyből a szomjuhozó Ennius egykor ivott,
s zengte Horatiusok s Curiatiusok viadalmát,
s Aemilius gályán vitt diadaljeleit,
késlekedőn győztes Fabiust, s a cannaei baljós
harcot, az isteneket jóra bíró sok imát,
Lareseket, kik Rómából Hannibált tovaűzték,
és a ludak lupitert menteni kész sikolyát.
Ám így szóla a castali erdők lomb-sűrűjéből
Phoebus, a barlangnál lantra hajolva, nekem:
„Ej, mire mégy, te bolond, ilyen óriás-sodru folyóval,
mért keresed botorul hősi dalok magasát?
Semmi reményed sincs, Propertius, itt a sikerre,
síma mezőre tereld könnyű kocsid kerekét,
s akkor a könyvecskéd gyakran fog a pultra kerülni,
s lapjai közt szeretőt várva lapozgat a lány.
Mért csavarogna e dal a reád kiszabott körökön túl?
Túltelített elméd csónaka vízbe borul!
Egy evezőt merj vízbe csupán – a másik a partot
túrja; a víz közepén leghevesebb a vihar.”
Így szólt s arrafelé mutatott lantjával, amerre
új gyalogút vezetett át a mohos talajon. [...]

Propertius III. 3. 1-26

Jékely Zoltán fordítása

PARISHOZ, KI HELENÉT ELRABOLTA

Míg tengerhabokon vitte a hitszegő
Paris szép Helenét, idai gyors hajón,
Nereus, bőszeleít szidva: csituljanak,
így jószolt neki iszonyú

sorsot: „Jósmadarad rossz jeleket jelent:
hölgyed visszaveszik, Graecia küld hadat;
esküt tett, hogy e nász megkeseríti meg,
s szintúgy ősz Priamus honát.

Jaj, jaj, mily veríték lesz lovason s lovón!
Híres Dardaniád népe halálba hull!
Mellvértet, sisakot Pallas imé felölt
dühhel, s harcokcsijába száll.

Venustól se remélj már segedelmet, ily
szépen fűrtjeidet kár bodorítanod,
hogy tessz nődek – a dal zenghet a lantodon,
s elbújhatsz szoba rejtekén

hogy ne érjen a gyors knosusi nyíl hegye,
sem dárdák, sem a zaj, sem pedig üldöződ:
Ajax. Eljön a vég, s jaj, lobogó hajad
elcsúfítja por és mocskok.

Hát Laertiadést, s néped enyészetét
nem látod? S pyliust, hogy fenyegetve jó?
Űz félelmetesen majd Salamis-beli
Teucer, s Űz Sthenelus, ki jól

vív, lóháton erős, s harciszekéren is
félelmes, sose rest. Merionesszel is
mérékőzhetsz. S a dicső férfi dicsőbb fia:
Tydides dühösen keres:

futsz majd tőle, akár szarvas a völgybe, ha
farkast lát odafent, s hagyja a dús gyepeket,
gyáván futva lihegsz... Annak a nőnek ezt
ígérted, hiu hencégő?

Bár *késlelteti* majd Trója, s a phryg anyák
gyásznapját haragos haddal Achilles, ám
egy-két tél, s az acháj gyújtja a nagy tüzet,
mely porrá teszi Iliont.”

Horatius, *Ódák* I. 15

Bede Anna fordítása

még gyötrelem és unalom nekem”) fordulat arra vonatkozik, hogy Horatius szerelmi költészetének hajója nemrégiben kikerült a költő figyelmének középpontjából – ez a nemrégiben talán épp a megelőző költeményre utal. Most azonban, hogy a hajó hirtelen poétikai szempontból veszélyes vizekre evezett, Horatius már hiányolja, és szeretné, ha visszatérne. Az iránta érzett gond (*cura*) már *non levis*, nem könnyű, vagyis egész más, mint a „könnyed” líra.¹²

Összefoglalva az eddigieket: Horatius e versében saját szerelmi lírájának hajóját szólítja meg, vitatkozik vele, megpróbálja meggyőzni, figyelmeztető szavakat intéz hozzá, s eközben a hajót könnyelmű, ám makacs nőként jeleníti meg. Olyan egyéniség ez, aki nem ismeri fel a saját korlátait, és képtelen arra, hogy a valóságnak megfelelően felmérje a jelenlegi útján rá leselkedő veszélyeket. A hajó a komoly költészet nyílt vizeire merészkedett, és nem hajlandó felhagyni vakmerő utazásával, annak ellenére sem, hogy Horatius látja a küszöbönálló költészeti hajótörés nyilvánvaló jeleit. Horatius a vers nagy részében a józan férfi hangján vitatkozik egy alapvetően irracionális nővel. Az utolsó négy sorban azonban a hangnem megváltozása elárulja, hogy valójában egyfajta szerelmi veszekedésről volt szó: a hajó azért ment el, mert Horatius unta és elhanyagolta; most viszont, hogy látja az őt fenyegető esztétikai katasztrófát, szeretné inkább visszakapni.

Ezen a ponton térjünk vissza Anderson fő ellenvetéséhez, miszerint e költemény esetében azért nem lehet szó a költészet hajójáról, mert a hajó itt a költőtől elkülönülve jelenik meg. Nos, versünk igazi külön az irodalomban, szellemes rokona az aranykori költészet nagy kedvencének, a *recusationak*.¹³ Az ebbe a típusba sorolható legtöbb költeményben Apollo vagy valamely más isten jelenik meg a költő előtt, és arra inti, hogy ne próbálkozzon meg a komoly költészettel.¹⁴ Az *O navis*ban Horatius derűsen állít elénk egy súlyos szituációt. Költői tehetsége, vagyis a szerelmi avagy könnyed líra hajója megszökött előle, és veszélyes mélységek felé indult. Ez részben az ő hibája (egy kicsit már ráunt), részben a hajóé (a költő figyelmetlenségére adott válasza hivalkodó és meglehetősen elhamarkodott megtorló lépés). Horatius már ismeri saját költői tehetségének korlátait, így hát nincs szükség isteni beavatkozásra. A hajó azonban – a költő egyfajta alteregója – nem osztozik vele ebben a tudásban. Így bizonyos értelemben maga Horatius játssza el azt a szerepet, amelyet hagyományosan a közbeavatkozó istennek kellene betöltenie.

Lehetséges, hogy Alkaios kurtizán-hajó allegóriája, illetve a fizikai részletek középpontba állítása¹⁵ ihlette Horatiust a maga hajójának életteli ábrázolására, amelyre Kiessling, majd Fraenkel és Anderson hívták fel a figyelmet.¹⁶ De az is elképzelhető, hogy Horatius ötletét a szerelem-hajó metafora hívta életre, amelynek konvenciói megengedik a beszélő és a hajó-szerető elkülönítését. Akárhogy is, Horatius ötvözte a hajó-metafora erotikus és költészeti használatát. Egyik legfontosabb újítása éppen az volt, hogy önmagát elkülönítve ábrázolta a szerelmi líra hajójától, amely a saját költői tehetségét szimbolizálja a szerelmi költészet területén.

Anderson, mint láttuk, felvetette azt a kérdést is, hogy milyen viszonyban van az *O navis* a következő költeménnyel, az I. 15-ös órával (*Pastor dum traheret*). Magam is látok tematikus kapcsolatot a két vers között, jóllehet más jellegű, mint amelyet Anderson megállapít. Az én olvasatomban az I. 15 az illem megsértésének következményeiről szóló példabeszéd. Paris „pásztor”-ként való megjelölése arra utal, hogy a trójai királyfi áthágta önnön bukolikus lényének korlátait és az életben számára kijelölt szerepet: először azáltal, hogy tengerre szállt, majd azzal, hogy háborúba keveredett.¹⁷ A legsúlyosabb kihágás persze Menelaus vendégszeretetének megsértése volt: ennek lett következménye a trójai háború és Trója pusztulása. Mármint az I. 14-es óda témája az irodalmi illem. Az ezt követő versben Horatius más jellegű illem, az erkölcsi illendőség felé fordítja figyelmét. – Érdemes megjegyezni,

hogy miközben általánosan elfogadott, hogy az I. 15 irodalmi modellje Bakkhülidész egy költeménye volt, Alkaios két versében is Paris és Helené vétkét és ennek pusztító következményeit állítja a középpontba.¹⁸

Feltehetjük még a kérdést, hogy az óda tanulmányozóinak többsége mégis miért olvassa a verset Quintilianus óta államhajó-allegóriaként. Úgy látom, hogy Horatius szántszándékkal vezette olvasóit ezen értelmezés felé egészen a költemény utolsó négy sorának kezdetéig. Itt azonban egyszerre csak azon kapjuk magunkat, hogy

(1) úgy tűnik számunkra, a *sollicitum... taedium*, a *desiderium* és a *cura non levis* kifejezések nem illenek igazán az állam-hajóhoz;

(2) a *desiderium* révén abba a problémába ütközünk, hogy Horatius elkülöníti a polgárt a hajótól;

JEGYZETEK

A tanulmány eredeti címe és megjelenési helye: „Horace’s Navis of Love Poetry (C. 1. 14)”: *The Classical World* 71 (1977–78) 249–254. (ezúton köszönjük a *Classical World* szíves hozzájárulását). A jegyzeteket néhol egyszerűsítettük, és a magyar változatban a legtöbb helyen megadtuk a latin szavak, kifejezések magyar fordítását. – A vers értelmezésével kapcsolatos vita természetesen azóta sem jutott nyugvópontra; további tájékozódás végett következzenek itt egy válogatás az azóta született szakirodalomból:

- A. J. Woodman, „The Craft of Horace in *Odes* 1. 14”: *Classical Philology* 75 (1980) 60–67.
 H. J. Jocelyn, „Boats, Women, and Horace *Odes* 1. 14”: *Classical Philology* 77 (1982) 330–335.
 Gregson Davis, „*Ingenii cumba?* Literary *aporia* and the rhetoric of Horace’s *O navis referent* (C.1.14)”: *Rheinisches Museum für Philologie* 132 (1989) 331–345.
 Maija Väisänen, „Il carne 1.14 di Orazio: che tipo di allegoria?»: *Helikon* 33–34 (1993–1994) 335–348.
 Gualtiero Calboli, „O navis referent in mare te novi fluctus (zu Horazens *Carm.* I 14)”: *Maia* 50 (1998) 37–70.
 Paola Paolucci, „Tre vettori per l’interpretazione politica di Hor. *Carm.* 1, 14”: *Giornale Italiano di Filologia* 51 (1999) 23–40.
 (Tamás Ábel összeállítása)

- 1 Seel, O., „Zur Ode 1, 14 des Horaz: Zweifel an einer communis opinio”: *Festschrift Karl Vretska*, Heidelberg, 1970, 204–249.; Anderson, W. S., „Horace *Carm.* 1.14: What Kind of Ship?»: *Classical Philology* 61 (1966) 84–98.
 2 Hasonló véleményt találunk C. W. Mendellnél, „Horace, 1.14”: *Classical Philology* 33 (1938) 145–156.
 3 Egyetértek Andersonnal abban, hogy a másik Horatius-költemény, amelyben megszemélyesített hajót találunk, az I. 3-as óda, Vergiliusnak az *Aeneisre* való behajózására utal. Magam is ezen értelmezés mellett érveltem Anderson professzor irányítása alatt készült disszertáciomban: *Horace’s Evasion of Grand Poetry: C. 1.3 and C. 1.34*, Univ. of California, Berkeley, 1970. Az említett versben Vergiliust különleges kapcsolat fűzi a hajóhoz, amelyben inkább passzív utasként szerepel a leírásban, mint a költő-kormányos szerepében.
 4 Idézett tanulmány (vö. I. jegyzet) 91.
 5 H. P. Syndikus (*Die Lyrik des Horaz*, Band 1, Darmstadt, 1972, 162–170.) szerint a költemény polemikus hangvétele a politikai retorikából ered, és ily módon a hangvétel ugyancsak a vers állam-allegóriaként való értelmezését erősíti.

(3) a Küklaszok említése megmagyarázhatatlan az állam-allegória kifejezőmódján belül. Ezek a kérdések azonban, amelyek kétségeket ébresztenek az állam-hajó értelmezés jogosultságával kapcsolatban, csupán a 17. sorban fogalmazódnak meg és kiáltanak megoldás után. Ha sejtésem megállja a helyét, Horatius itt újabb bizonyosságát adja kifinomult és briliáns intellektusának: a költemény egy pontjáig éppen annak érdekében használja fel az állam-hajó allegóriát, hogy saját alkalmatlanságát bizonygassa az „állami” avagy komoly költészet területén. Ekkor azonban kiderül, hogy járműve a Szerelmi Költészet hajója, amely a költő – legalábbis átmenetileg – ellenszegülő és szeszélyes költői tehetségét szimbolizálja.¹⁹

Böröczki Tamás fordítása

- 6 Vö. például Kallimakhosz, *Apollón-himnusz* 106, Horatius, *Ódák* IV. 15. 3, I. 3. 9–12, Propertius III. 3. 15–24, III. 9. 3 illetve 35.
 7 Egyéb helyek, ahol Horatius egy-egy irodalmi témához vagy műfajhoz való visszatérésről beszél: *Ódák* I. 34. 3–5, I. 19. 4, IV. 1. 1, Levelek I. 1. 2skk. E passzusok tárgyalását lásd Zumwalt, „Horace, C. 1.34: Poetic Change and Political Equivocation”: *Transactions of the American Philological Association* 104 (1974) 440–445.
 8 *Ódák* I. 6; lásd még I. 3.
 9 Hogy a partközeli vizek biztonságosak a poétikai hajózás számára, vö. *Ódák* I. 3. 23skk.; Vergilius, *Georgica* II. 44skk.; Propertius III. 3. 22–24. (az I. 14. 19–20 tárgyalását lásd lentebb). Ovidius különösen szívesen használja a *portus* szót a költői utazás végének érzékeltetésére: *A szerelem orvosságai* 811skk., *A szerelem művészete* II. 9skk., III. 99skk. és III. 747skk.
 10 Lásd pl. S. Commager, *The Odes of Horace*, New Haven, 1962, 167., 12. jegyzet; R. G. M. Nisbet–M. Hubbard, *A Commentary on Horace: Odes, Book 1*, Oxford, 1970, jegyzetek a *sollicitum... taedium*, ill. a *desiderium* és *cura* szavakhoz.
 11 *A cura* erotikus jelentésben nem túl gyakori Horatiusnál, de lásd *Ódák* II. 8. 8 és *Ars poetica* 85.
 12 *A levis* mint Horatius költészetére alkalmazott jelző: *Ódák* I. 6. 20, *Levelek* II. 1. 118, *Ars poetica* 231.
 13 Lásd erről Zumwalt, „Horace, C. 1.34...”, 445, 24. jegyzet.
 14 Vö. Kallimakhosz, *Aitia* fr. 1. 21–28; Vergilius, *Eklogák* VI. 1skk.; Horatius, *Ódák* IV. 15. 1–4; Propertius IV. 1. 73 és 133skk., valamint IV. 6. 69skk.
 15 Amennyiben D. Page értelmezése a D 15-ös (46B Diehl) töredékkel kapcsolatban a kommentár fényében (X 14) helytálló: *Sappho and Alcaeus*, Oxford, 1955, 189–196.
 16 Kiesslinget E. Fraenkel idézi a maga álláspontja mellett: *Horace*, Oxford, 1957, 157., 1. jegyzet. Anderson, idézett tanulmány 92.
 17 Így véli O. L. Smith, „A Reading of Horace, *Carm.* I, 15”: *Classica et Mediaevalia* 29 (1968) 67–74., különösen 70.: „Először is figyeljünk fel a költő Parisszal szemben tanúsított attitűdjére. Nem a nevéen szólítja meg, hanem *pastornak* nevezi. Nyilvánvaló, hogy a szó nem pusztán a valódi nevet hivatott helyettesíteni, hanem segít Paris jellemének és a költeményben játszott szerepének meghatározásában.”
 18 Fr. N 1 és B 10 Page; D. Page, *Sappho and Alcaeus* 275–81.
 19 Szeretnék köszönetet mondani W. S. Anderson professzornak jelen cikk áttanulmányozásáért és a hozzá fűzött kommentárokért.